

۱- نگرشی سیستمی بر کنترل قیمت در اقتصاد ایران

هر جامعه‌ای به منظور تامین و ارضای نیازهای مادی و غیرمادی خویش بناچار در چارچوب مناسباتی اقتصادی که منبسط از ویژگیهای مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... می‌باشد، قرار می‌گیرد. این مناسبات زمانی که با ویژگیهای ذکر شده هماهنگ گردند نظام اقتصادی آن جامعه را تشکیل می‌دهند. بنابراین "نظام اقتصادی مجموعه‌ای هماهنگ از نهادهای قضائی و اجتماعی است که در بطن آن برخی وسایل فنی سا زمان یافته، به تبعیت از برخی انگیزه‌های اصلی به منظور برقراری تعادل اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرند" (۱) بدین ترتیب نظام اقتصادی می‌تواند از خواص عمومی و اختصاصی یک سیستم (۲) برخوردار باشد، تا این سیستم، همانند هر سیستم دیگری "عبارت از موجودیتی باشد که متشکل از عناصری مرتب‌شده و متعامل است. و این ارتباط و تعامل به سیستم نوعی کلیت و تمامیت می‌بخشد." (۳)

سیستم اقتصادی به عنوان یک "زیرسیستم" (۴) از سیستم

---

(۱): ژوزف، لاژوندی، نظام‌های اقتصادی، ترجمه منیر نظام سجادی (تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۵۵)، ص ۴.

(2): System

(۳): مهدی فرشاد، نگرش سیستمی (تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳)، ص

۴۳

(4): Subsystem

اجتماعی بوده و از این رو همانند همه سیستم‌هایی که از جهاتی با جامعه و انسان‌های تشکیل دهنده آن مرتبط می‌باشند از انواع پیچیدگی‌ها برخوردار است. قسمتی از این پیچیدگی‌ها در ارتباط با بازبودن این سیستم^(۱) می‌باشد. بدین معنی که سیستم اقتصادی جامعه با خارج از محیط خود پیوسته در ارتباط می‌باشد. و این یکی از خصائص عمده سیستم‌های زنده و مرتبط با انسانها می‌باشد. اساساً "بسیاری از ویژگی‌هایی که بر یک سیستم بسته^(۲)، ترمودینامیکی متصور است در مورد یک سیستم اجتماعی صادق نمی‌باشد. در حال حاضر آنچه مشهود است آن است که از دوران سیستم‌های بسته اجتماعی و اقتصادی مسدود زمانی طولانی سپری گشته است و حتی در صورت وجود، چنین سیستم‌هایی چندان قابل توجه نمی‌باشند، از جمله خصوصیات سیستم‌های باز فعلی وجود ارتباطات مادی در ابعاد وسیع، مبادلات اطلاعاتی و کنترلی و ... می‌باشد.

همانگونه که قبلاً گفتیم: "هر سیستمی متشکل از عناصری مرتبط و متعامل است" شناخت کامل و خدشه‌ناپذیر کلیه عناصر مستر و ارتباطات و همچنین روابط علت و معلولی آنها به دلیل پیچیدگی‌های خاص سیستم اقتصادی عملاً "میسرنیست"، از این رو با توجه به اهدافی که از تحلیل سیستم^(۳) در نظر است، عناصر اساسی بر اساس تئوری و تجربه استخراج و ارتباطات و روابط علت و معلولی آنها مورد بررسی و شناسایی قرار می‌گیرند، و در قالب مدل‌های علمی، بررسی‌های لازم صورت گرفته و نتایج مورد نیاز زبدست می‌آید.

(1): Open System

(2): Closed System

(3): System Analysis

عناصر عامل (۱) و یا متغیرهای اصلی (۲) کمیت‌های می‌باشند که مبین حالت و هویت یک سیستم خاص می‌باشند. به عنوان مثال: "قیمتها" در یک سیستم اقتصادی همانند سیستم اقتصاد سرمایه‌داری می‌تواند به عنوان یک عنصر اساسی و یا متغیر ضروری تلقی شود.

هر یک از عناصر سیستم، اعم از اصلی و یا غیر اصلی می‌توانند به عنوان سیستم‌هایی در رده‌های پایین‌تر شناخته شوند. در واقع آنچه به عنوان عنصری از یک سیستم کلی تلقی می‌شود، خود می‌تواند یک سیستم باشد.

عناصر ضروری و اساسی سیستم، اغلب خود دارای سیستم‌هایی می‌باشند. چراکه ارتباط این عناصر با سایر عناصر فوق العاده زیاد می‌باشد. این عناصر دارای پیوندهای استوار و جدائی ناپذیری با سایر عناصر سیستم می‌باشند و اساساً

بیشترین روابط علت و معلولی عناصر سیستم، مستقیماً به عناصر اصلی مربوط می‌گردند.

رفتارهای عناصر سیستم و ارتباطات تعاملی آنها بدون تردید در جهت حرکت به سمت اهداف خاصی است، تا آنجا که عمده‌ای، هدف‌دار بودن سیستم را در تعریف آن نیز ملحوظ می‌دارند. (۳)

(1): Acting Elements

(2): Essential Variables

(۳): رهک، رهن، سادوسکی و دیگران، نظریه سیستمها، ترجمه کیومسرت پریانی، (تهران، نشر تندر ۱۳۶۱) ص ۱۳۰-۱۳۱.

از مهمترین و شاید ولیه‌ترین اهداف هر سیستمی، تلاش در جهت پایداری و بقا^(۱) می‌باشد هر سیستمی "سعی دارد خود را در حالتی پایدار نگاه دارد" (۱) اما لازمه بقای سیستم به عنوان "یک هدف"، وجود هدف دیگری، تحت عنوان "تعادل گرایی" (۲) می‌باشد. در سیستم‌های اقتصادی، "تعادل گرایی" یکی از مهمترین اهداف تلقی می‌شود. در سیستم‌های "پویا" (۳) همانند سیستم اقتصادی، مفهوم تعادل و تعادل گرایی نیز یک مفهوم پویا و بالنده می‌باشد. تعادل گرایی یک سیستم، مربوط به کوشش در جهت نگاه داشتن نوسانات متغیرهای اصلی مربوطه، در محدوده‌های تعیین شده می‌باشد (مثلاً تلاش در جهت اینکه قیمت‌ها به عنوان یک عنصر اصلی سیستم اقتصادی از حد معینی بالاتر نروند). از این رو به عبارت دیگر "بقای یک سیستم تا هنگامی تا مین است که متغیرهای اصلی مربوطه در محدوده حیاتی آن عمل کنند" (۴) در غیر این صورت سیستم بتدریج قادر به حفظ تعادل و در نتیجه بقای خود نخواهد بود.

در هر سیستمی از جمله سیستم اقتصادی، ممکن است شرایطی حادث گردد که تعادل گرایی آنرا مغشوش و نامطمئن سازد و نوسانات متغیرهای اصلی را افزایش دهد و از این رو بقای سیستم را مواجه با خطراتی گرداند. از اینجاست که جنبه دیگری از مسائل سیستم‌ها بنام "انتروپی" (۵) می‌رسیم، هر سیستمی در هر یک از حالات خود با مقیاس

(۱): فیلیپ سیمیرویز، تجزیه و تحلیل نظام‌ها، ترجمه رضا محسنی (تهران: وزارت برنامه و بودجه، ۱۳۶۴)، ص ۳.

(2): Homeostasis

(3): Dynamic Systems

(۴): مهدی، فرشاد، نگرش سیستمی - پیشین، (تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳)، ص

(5): Entropy

"انتروپی" مواجه است. انتروپی سیستم را می‌توان از نظر آماری به کمیت مبین احتمال بی‌نظمی در سیستم ارتباط داد. بطوری‌که سیستم را به سمت عدم تعادل سوق می‌دهد. پیدایش انتروپی در سیستم ناشی از عملکرد درونی و پیدایشی از عوامل خارجی که سعی در انحراف سیستم دارند می‌باشد. منظور از انحراف اثراتی است که سیستم در اثر تحریک عوامل خارج از هنجارها، ساختها و رفتارها پیش می‌پذیرد. این اثرات ناشی از انحرافات، که سعی در تغییر سیستم دارند و در مواردی می‌توانند به افزایش انتروپی آن کمک نمایند می‌باشند. سیستم‌های اقتصادی نیز از این ویژگی مبران می‌باشند. سیستم‌های اقتصادی شاید بیشتر از هر سیستم دیگری دارای انتروپی و زمینه‌های مساوی رشد آنها باشد. لیکن باید توجه داشت که توسعه افزایش انتروپی‌ها سیستم اقتصادی را در وهله اول مواجه با بحران می‌نمایند و الزاماً "پا پروزان سیستم اقتصادی فنا نمی‌شود. بلکه تعادل سیستم برای مدتی دچار اغتشاش می‌گردد که البته مطلوب نمی‌باشد.

به منظور مقابله و کاهش انحرافات و همچنین انتروپی‌های سیستم را از رسیدن به اهداف خود (تعادل گرایی - بقا) دور می‌سازند. هر سیستمی می‌باید دارای مکانیسم‌های "خودتنظیم" (۱)، "خود تصحیح" (۲)، "پس‌خور" (۳) و "کنترل" (۴) باشد. همه این مکانیسم‌ها به نوعی نوسانات متغیرهای اصلی را کنترل می‌نمایند.

---

(1): Self-regulation

(2): Self-correction

(3): Feed-back

(4): Control

وجود همه این مکانیسم‌ها در سیستم اقتصادی به دلایل متعددی از جمله پیچیدگی و اهمیت، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر دارند و همچنین از ویژگی‌های خاصی نیز برخوردار می‌باشند. مکانیسم‌های پس‌خور و کنترل در سیستم اقتصادی نه تنها در تنظیم و حفظ موجودیت سیستم نقش عمده‌ای دارند بلکه مکانیسم‌های مزبور که نسبت به یک شکل (ارگانیزم) منفرد، از پیچیدگی بیشتری نیز برخوردارند دارای توان جهت‌گیری عمومی، وسازش‌نیز می‌باشند. اگر مکانیسم‌های کنترل بتوانند به خوبی از عهد وظایف محوله برآیند، سیستم به حالت عادی و تعادلی خود برخواهد گشت. در غیر این صورت، یعنی زمانی که مکانیسم‌های فوق وجود نداشته و یا بدرستی عمل ننمایند، انتظار افزایش انرژی و بی‌روزگاری در سیستم حتمی خواهد بود. در صورتی که بحرانها به تنش‌های اجتماعی دام‌ن‌بزنند، انتظار هرج و مرج در سیستم اجتماعی نیز می‌رود. تنش‌ها از منابع گوناگونی نظیر کمبودها، فشارها و غیره ناشی می‌شوند.

یکی از اساسی‌ترین احتیاجات مکانیسم‌های پس‌خور و کنترل، وجود اطلاعات است. نظام یک سیستم، به عملکرد مکانیسم‌های کنترل و عملکرد مکانیسم‌ها به وجود اطلاعات وابسته می‌باشد. "بسیار استفاده از اطلاعات مکانیسم‌های کنترل کننده در سیستم، به گونه‌ای موثر عمل می‌کنند و نظام سیستم را در مقابل عوامل منهدم کننده و مرگ‌آفرین محفوظ می‌دارند." (۱)

اکنون با روشن شدن جایگاه مکانیسم‌های مختلف کنترل در سیستم، به تحلیل سیستمی اقتصاد ایران و مکانیسم‌های کنترل آن،

---

(۱): مهدی، فرشاد، نگرش سیستمی - پیشین، (تهران: امیرکبیر ۱۳۶۳)،

بویژه مکانهایی که کنترل قیمت به عنوان یک متغیر و یا عناصر اصلی در سیستم می پردازیم .

در سیستم اقتصادی ایران میتوان قیمت را به عنوان یک عنصر اساسی و در عین حال مبهم در نظر گرفت . اساسی از آن جهت که بسیاری از مبادلات بر مبنای قیمت صورت می گیرند و در برابر آن نچسبه میتواند نقش مهم و قابل توجهی داشته باشد ، قیمت است ، و مبهم از آن جهت که بنا به دلایل ساختی ، عکس العمل هایی که برخی عناصر سیستم اقتصادی در قبال قیمت و نوسانات آن از خود نشان می دهند عکس العمل های روشن و صریح ، آن گونه که در قبال یک متغیر مهم می بایستی از خود نشان دهند نمی باشد به عنوان مثال عکس العمل متغیرهایی نظیر سرمایه گذاری ، پس انداز ، مصرف و غیره در قبال تغییرات متغیر قیمت ، به اندازه ای بطور و کند است که از این جهت در اهمیت و متغیر اصلی بودن قیمت در سیستم اقتصادی ، ابهام ایجاد می گردد .

قیمت در نقش یک عنصر اصلی در سیستم اقتصادی ایران تا اوایل دهه ۱۳۵۰ هـ . ش . جز در موارد معدودی (نظیر سالهای جنگ بین الملل اول و دوم) از محدوده حیاتی خود خارج نشده است . البته این بدان معنا نیست که قیمتها تا این دوره افزایش نداشته اند ، بلکه آمارهای موجود حاکی از افزایش قیمتها می باشد (۱) لکن این افزایشها را نمیتوان خارج از محدوده حیاتی قیمتها تصور کرد .
" بطور نمونه از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۵۰ هـ . ش . سیر صعودی قیمتها از

---

(۱): رک. باری پر. اقتصاد ایران ، تهران ، موسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی و سازمان برنامه ۱۳۶۳) ص ۶۷.

آرامش نسبی برخوردار بوده است . و شاخص قیمت ها تا سال ۱۳۴۹ ه. ش . ترقی چندانی نکرد . " (۱) شاخص کل قیمت عمده فروشی کالاها و خدمات از ۱۰۲/۲ در سال ۱۳۴۰ ه. ش . به ۱۲۵ در انتهای سال ۱۳۴۹ ه . ش . رسیده . بدین ترتیب شاخص قیمت عمده فروشی کالاها و خدمات طی این سالها مجموعاً " به میزان ۲۲/۳۱ درصد رشد داشته است . که اگر بطور سالانه محاسبه کنیم ، رقمی معادل ۲/۲ درصد سالانه این شاخص را خواهیم داشت ، با توجه به اینها می توان اظهار داشت : درکشوری همانند ایران - بویژه طی سالهایی که برنامه های ویژه توسعه اقتصادی در دست اجرا بوده اند - رشد سالانه (۲/۲ درصد) قیمت ها را نمی توان خارج از محدوده حیاتی تلقی نمود . (۲) هر چند دلایلی مبنی بر اینکه نوسانات سایر عناصر سیستم نیز در محدوده حیاتی خویش بوده اند وجود ندارد .

اما از سال ۱۳۵۰ ه. ش . و پس از آن - بر طبق جدول شماره ۱ - شاخص قیمت عمده فروشی کالاها و خدمات از ۷۱/۷ در سال ۱۳۵۰ ه. ش . (۱۰۰ = ۱۳۵۳) به ۳۸۵/۲ در سال ۱۳۶۳ ه. ش . افزایش یافته است . به عبارت دیگر در طول این دوره شاخص قیمت عمده فروشی کالاها و خدمات از رشدی معادل ۴۳۷/۲۴ درصد برخوردار بوده است . در صورتی که همین رقم را برای متوسط سالانه محاسبه نمائیم به رقم ۱۳/۸ درصد

(۱) : باقر قدیری اصلی ، سیاست های پولی ، (تهران ، انتشارات

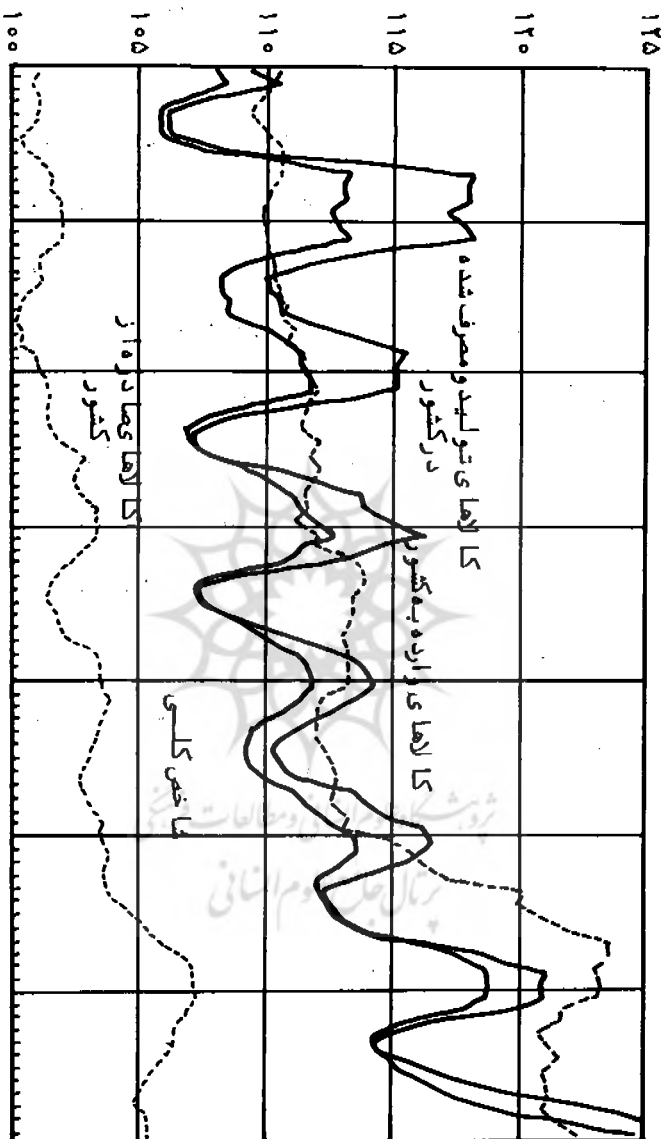
فروردین ۱۳۶۴) ص ۲۲۷ .

(۲) : رک ، بانک مرکزی ایران ، ترازنامه و گزارش اقتصادی سال

۱۳۵۱ (تهران : بانک مرکزی ایران ۱۳۵۱) ، ص

نمودار ششماهه - شاخص بهای عمده فزونی کالاها در اقتصاد ایران ۱۳۴۳-۱۳۴۹

منبع: بانک مرکزی ایران، تراژیا مه و گزارش اقتصادی سال ۱۳۴۹ (تهران: بانک

مرکزی ایران، ۱۳۵۰، ص ۴۴.

می‌رسیم . بدین معنی که شاخص قیمت عمده‌فروشی کالاها و خدمات از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۳ ه . ش . بطور متوسط سالیانه در حدود ۱۳/۸ درصد رشد داشته‌است . این افزایش سالیانه قیمتها ، بیانگر نکاتی چند می‌باشد :

جدول شماره ۱- شاخص قیمت عمده‌فروشی کالاها و خدمات در ایران ۱۳۵۰ - ۱۳۶۳

سال	۱۳۵۰	۱۳۵۱	۱۳۵۲	۱۳۵۳	۱۳۵۴	۱۳۵۵	۱۳۵۶
شاخص قیمت عمده‌فروشی	۷۱/۷	۷۵/۳	۸۵/۵	۱۰۰	۱۰۵/۳	۱۱۹/۵	۱۳۶/۹
سال	۱۳۵۷	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳
شاخص قیمت عمده‌فروشی	۱۴۹/۹	۱۷۹/۶	۲۲۴/۳	۲۷۹/۷	۳۱۸/۱	۳۵۸/۰	۳۸۵/۲

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارشات اقتصادی سالهای ۱۳۶۳ - ۱۳۵۰ (تهران، بانک مرکزی ایران ۱۳۶۴ - ۱۳۵۱).

۱- چنانچه مشاهده می‌شود نوسانات متغیر قیمت به‌عنوان یک عنصر اساسی در سیستم اقتصادی، از محدوده‌حیاتی خود، فراتر رفته است. هیچ توجیهی برای وجود رشد متوسط (سالیانه ۱۳/۸ درصد) قیمتها در یک سیستم اقتصادی باالنسبه سالم وجود ندارد.

۲- همزمان با خروج نوسانات قیمت از محدوده‌حیاتی خود نوسانات سایر عناصر نیز به‌لحاظ ارتباطات قابل ملاحظه‌ای که بین عناصر اصلی سیستم وجود دارد از حوزه تعیین شده و معتدل خود خارج می‌شوند. به‌عنوان مثال نوسانات واردات در جهت افزایش از سال ۱۳۵۰ تا سال ۱۳۶۴ ه. ش. با رشد متوسط (سالیانه ۱۷/۶ درصد)^(۱)، بیانگر محدوده واقعی این متغیر نمی‌باشد. همچنین می‌توان تشکیل سرمایه

(۱): محاسبات مذکور بر اساس آمارهای منتشره در سالنامه آمارهای بزرگنسی خارجی ایران طی سالهای ۱۳۵۰ و ۱۳۶۴، صورت گرفته است.

ثابت داخلی را مثال زد. تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی پسه قیمت جاری از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۲ ه. ش. سالیانه بطور متوسط پسه میزان ۲۴/۳۰ درصد رشد داشته است. در حالی که به قیمت ثابت در همین دوره ارزش متوسط سالیانه ای معادل ۶/۳۶ درصد برخوردار بوده است. (۱) این افزایش اندک، با عنایت به رشد واردات، می‌تواند گویای این واقعیت باشد که رشد این متغیر در محدوده حیاتی خود نبوده است. - یعنی بسیار اندک بوده است. و همین طور در مورد سایر عناصر، همانند حجم پول در گردش، پس انداز، تولیدات، مصرف و... نیز این امر صادق است.

۳- خروج نوسانات متغیرهای اصلی سیستم، از محدوده حیاتی خویش، به منزله وجود هرج و مرج و به دنبال آن وقوع بحران در سیستم خواهد بود. این بدان معنی است که انتروپی در سیستم، به اندازه قابل ملاحظه ای رشد یافته است. برای حذف انتروپی و برگرداندن نوسانات متغیرهای اصلی سیستم، به محدوده حیاتی خویش، می‌باید مراکز تولید انتروپی در سیستم بخوبی شناسائی گردند. یکی از بزرگترین و شاید اساسی ترین مرکز و محل ثقل ایجاد و افزایش انتروپی در سیستم اقتصادی ایران نوع سیستم می‌باشد. بدین معنی که این سیستم اقتصادی یک سیستم بیش از اندازه باز است. یعنی ارتباطات و تاثیرات متغیرهای اصلی سیستم، با محیط خارج از خود بسیار بیشتر از ارتباطات و تاثیرات درونی آنهاست. منشاء این روند افزایش انتروپی و تبدیل سیستم اقتصادی ایران به یک سیستم باز

---

(۱): محاسبات مذکور بر اساس آمارهای منتشره در سالنامه آماری بزرگانی خارجی ایران طی سالهای ۱۳۵۰ و ۱۳۶۴، صورت گرفته است.

افسارگسیخته را ، باید الگوی توسعه‌ای رژیم پهلوی دانست کسه تحلیل‌های بیشماری در ارتباط با وقوع بحران در این سیستم و روند الگوی توسعه آن صورت گرفته بود. (۱) هرچند وقایع مربوط بسسه انقلاب اسلامی ، محاصره اقتصادی امپریالیسم ، جنگ تحمیلی و عدم وجود الگوی مناسب جایگزینی بر شدت افزایش انرژی افزوده در این سیستم باز ، قیمت‌ها نیز بطور مستقیم و یا غیر مستقیم تحت تاثیر روابط با محیط خارج سیستم قرار گرفته اند .

۴- علی رغم وجود مسائل فوق ، استمرار خروج نوسانات قیمت‌ها از محدوده حیاتی خویش ، بیانگر مسائلی در ارتباط با مکانیسم‌های کنترل در اقتصاد ایران و بویژه در ارتباط با کنترل قیمت‌ها می باشد . در این رابطه سؤالات متعددی قابل طرح هستند ، که هدف از این مقاله چیزی جز پاسخ به این سؤالات در حد ممکن نخواهد بود .

- آیا در سیستم اقتصادی ایران مکانیسم‌های کنترل ، بویژه ، کنترل قیمت وجود داشته است ؟
- این مکانیسم‌ها (در صورت وجود) از چه نوعی بوده اند ؟
- علل عدم موفقیت کامل مکانیسم‌های کنترلی فوق چه بوده است ؟

- آیا راه‌حلی وجود دارد ؟

---

(۱) : برای نمونه رجوع کنید به :
Ali Naghi Machayekhi ,
Strategy of Economic Development in Iran; A Case
of Development Based on Exhaustible Resources ,
Ph.D Dissertation, Sloan School of Management MIT,
Cambridge , Massachusetts, March 1978.

همانگونه که قبلاً نیز ذکر کردیم ، هر سیستم کاملی بدون برخورداري از مکانیسم‌های کنترل ، قادر به حفظ موجودیت حیات بخش خود نخواهد بود . مکانیسم‌های کنترل در یک سیستم انواع متعددی دارند که از طریق آنها عملیات کنترل متغیرهای سیستم صورت می‌گیرد . که بطور عمده عبارتند از :

- ۱- مکانیسم‌های کنترل مستقیم .
- ۲- مکانیسم‌های کنترل غیرمستقیم .
- ۳- مکانیسم‌های کنترل " خود تنظیمی" و " خودتصحیحی" .

سیستم‌های اقتصادی نیز موی‌پایده‌دارای انواع گوناگونی از مکانیسم‌های کنترلی باشند ، در حال حاضر کمترین سیستم اقتصادی وجود دارد که بطور بالقوه فاقد چنین مکانیسم‌هایی باشد و اساساً " مباحث مربوط به کنترل سیستم‌های اقتصادی به عنوان یکی از بحث‌انگیزترین و پر جدال‌ترین مباحث اقتصادی در نیم قرن اخیر بوده است . لزوم مداخله دولت و افزایش سهم آن در سیستم اقتصادی ، به همراه اهداف مختلف دیگر ، دولت‌ها را به صورت یکی از مهمترین عوامل کنترل‌کننده رفتار سیستم اقتصادی در آورده است . لذا مکانیسم‌های کنترلی در یک سیستم اقتصادی تا حد قابل ملاحظه‌ای با تصمیمات و اهداف دولت‌ها ارتباط و پیوند یافته‌اند .

مکانیسم‌های کنترل مستقیم : مکانیسم‌های "کنترل مستقیم" در سیستم ، به آن دسته از مکانیسم‌ها اطلاق می‌گردند که از طریق دستورالعمل‌های کنترلی ، بطور مستقیم بر متغیرهای سیستم که از محدوده حیات خود خارج شده و یا در حال خارج شدن است اعمال می‌گردد . در ارتباط با سیستم اقتصادی نیز این گونه مکانیسم‌های

کنترل - بویژه در ارتباط با (قیمتها) - وجود دارند. سیستم اقتصادی ایران، طی سالیانی که قیمتها از محدوده حیاتی خود خارج گشته اند، انواع گوناگونی از این دستورالعملهای کنترلی را که از طریق نهادهای وابسته به دولت اعمال گردیده اند مورد تجربه قرار داده است. که بطور کلی عبارتند از:

۱- قیمت گذاری کالاها و خدمات

۲- تثبیت قیمت برخی از کالاهای اساسی و ضروری

۳- تضمین قیمت برخی کالاهای مشخص و معین

همزمان با آغاز افزایش قیمتها در سالهای اول دهه ۱۳۵۰ ه.ش. و لزوم جلوگیری از افزایش آن، در خردادماه همان سال قانون نظام صنفی به تصویب رسید. این قانون " مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۲، مشتمل بر ۶۵ ماده به وظایف افراد صنفی، اتحادیهها، اتاق اصناف و کمیسیون نظارت با حق تعیین نرخ کالاها و خدمات" (۱)، که بعدها این وظایف بر عهده مرکز بررسی قیمتها - که به دستور مستقیم شاه و با تصویب نامه ۱۷ مهر ۱۳۵۲ ه. ش. هیأت وزیران، در نخست وزیری شروع به فعالیت نمود - قرار گرفت. وظیفه این مرکز این بود که با دریافت اطلاعاتی از نهادها و وزارتخانههای مربوط به دولت و همچنین تولیدکنندگان مختلف و بررسی آنها، قیمت کالاها و خدمات مورد نظر را تعیین نماید. از آنجا که قیمت گذاری کالاها و خدمات به عنوان مکانیسم کنترل مستقیم قیمت، نیازمند توان اجرایی مناسب و بیشتری می باشد لذا به منظور اجرای نرخهای تعیین شده، توسط مرکز بررسی قیمتها، نهادهای اجرایی نظیر اتاق اصناف، دادگاههای رسیدگی کننده به تخلفات

---

(۱): باقر قدیری اصلی، سیاستهای پولی (تهران: انتشارات

صنعتی، کمیته‌های ملی حمایت از مصرف‌کننده، کمیسیون‌های نظارت و ... بوجود می‌آیند.

بدنبال آغاز مبارزات مردمی و دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، امر قیمت‌گذاری کالاها و خدمات، توسط این مرکز دچا را خستلال گردید. لیکن ضرورت جلوگیری از افزایش قیمت‌ها با توجه به نگرش جدید نسبت به این مسأله، بر اساس مصوبه بهمن ماه ۱۳۵۸ ه. ش. شسورای انقلاب جمهوری اسلامی سا زمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان، از ادغام مرکز بررسی قیمت‌ها و سا زمان حمایت تولیدکننده صرف‌کننده تاسیس گردید. " اهداف سا زمان در چارچوب وظایف و اختیارات خود، حمایت از تولیدات داخلی و افزایش آن و حمایت از مصرف‌کنندگان در برخورد با نوسانات غیر معمول و همکاری سا زمان‌های ذیربط در تشویق امر صادرات و بازاریابی از طریق تعیین و تبدیل و تشبیت و کنترل قیمت‌ها تولیدات و خدمات و کالاهای وارداتی داخلی و انجام تحقیقات و بررسی لازم و ارائه طرح‌های ضروری در جهت متعادل ساختن قیمت‌های وارداتی و تولیدی می‌باشد. " (۱) بدین ترتیب کنترل مستقیم قیمت برخی از کالاها و خدمات وارداتی و تولید شده در داخل پس از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به اینکه قیمت‌ها نیز از افزایش سریعی برخوردار بوده است، با جدیت بیشتری دنبال می‌گردد.

تشبیت قیمت‌ها نیز به عنوان یکی از روش‌های کنترل مستقیم متغیر قیمت در سیستم اقتصادی به کار برده می‌شود. به هنگام قیمت‌گذاری کالاها و خدمات، اعم از تولیدات داخلی و خارجی همواره

---

(۱): وزارت بازرگانی، مجموعه قوانین و اساسنامه‌های مربوط به وزارت بازرگانی و واحدهای وابسته (تهران، دفتر حقوقی و امور

شرایط تغییر قیمت‌ها ملحوظ می‌گردد. در عین حال کالاهای مشخصی وجود دارند، که به سیاست‌ها و خط مشی‌های کلی دولت بستگی داشته و علاوه بر تعیین قیمت، مشمول تثبیت آن نیز می‌گردند. در این شرایط دولت می‌پذیرد که تفاوت بین هزینه تمام شده و قیمت تثبیت‌شده مورد نظر را به تولیدکنندگان این گونه کالاهای پرداخت نماید. این مکانیسم کنترل قیمت نیز در سیستم اقتصاد ایران همزمان با قیمت‌گذاری شکل می‌گیرد. بطوری که در ۱۲ مرداد ماه سال ۱۳۵۳ ه. ش. قانون صندوق حمایت مصرف‌کننده، تصویب و صندوق مزبور تشکیل گردید که اقدامات اساسی آن پرداخت سوبسید به کالاهای اساسی و اخذ ما به التفاوت از برخی کالاهای وارداتی و همچنین تعیین قیمت‌هاست تضمینی محصولات کشاورزی بود. بدنبال افزایش قیمت‌ها و لزوم پائین نگاه داشتن قیمت برخی کالاهای ضروری و به عبارتی تثبیت آنها - سهم پرداختهای دولت به عنوان بهائی برای تثبیت قیمت‌ها افزایش یافت و این امر پس از پیروزی انقلاب اسلامی بنا بر شرایط موجود در ابعاد وسیع‌تر گسترش پیدا کرد. با این تفاوت که انجام این وظیفه نیز بر عهده سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان قرار گرفت. اما بطور کلی اهداف کنترل قیمت‌ها عبارتند از:

۱- کمک به تولیدکنندگان کالاهایی که تولید آنها جنبه استراتژیک داشته و حافظ استقلال اقتصادی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

۲- کمک به طبقات کم درآمد، جهت برآوردن نیازهای ضروری معیشتی آنان.

۳- صرفه‌جویی ارزی

۴- حمایت از صنایع نوپای داخلی

۵- حذف صنایع بیمار و کم بازده داخلی که انتخاب آنها در وهله اول غلط و منطبق با مزیت‌های نسبی اقتصاد کشور نبوده است. (۱)

یکی از مهمترین جنبه‌های اجرائی تثبیت قیمت کالاهای ضروری که به آنها "سوبسید" پرداخت می‌گردد سهمیه‌بندی است. این امر، هنگامی که از مکانیسم‌های مستقیم کنترل قیمت در سیستم استفاده می‌گردد، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر دارد. بنا بر این به هنگام تولید و عرضه نامکفی، شرایط ویژه اقتصادی و غیر اقتصادی ضرورت کاهش مصرف و صرفه‌جویی و حفظ برابری توزیع کالاهای خدمات در بین اقشار مختلف مردم - بویژه گروه‌های آسیب‌پذیر... - از مکانیسم سهمیه‌بندی کالاهای و خدمات بخصوص کالاهای و خدماتی که مشمول تشبیهات قیمت نیز گردیده‌اند استفاده می‌گردد. سهمیه‌بندی کالاهای و خدمات، همزمان با محاصره اقتصادی توسط امپریالیسم جهانی و شروع جنگ تحمیلی، توسط ستاد بسیج اقتصادی - که از تاریخ ۱۳۵۹/۷/۵ رسماً آغاز به کار کرد - صورت می‌گیرد (۲) و از طرق مختلفی به امر سهمیه‌بندی کالاهای در سطح کشور مبادرت می‌نماید.

تضمین قیمت برخی از کالاهای و خدمات، اگرچه نوعی کنترل قیمت در سیستم اقتصادی بشمار می‌رود، لیکن به بحث جلوگیری از افزایش قیمت‌ها کمتر ارتباط می‌یابد. در تضمین قیمت‌ها دولت متعهد

---

(۱): وزارت امور اقتصادی و دارایی، گزارش سیاست‌های قیمت‌گذاری، (تهران: وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۶۲)، ص ۶.

(۲): وزارت امور اقتصادی و دارایی، فهرست تفصیلی گزارشات یک تا چهار کمیسیون تورم به شورای اقتصاد، (تهران: وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۶۲) ص ۲.

می‌گردد که محصولات تولیدی مشخصی را در صورتی که قیمت‌های تعیین شده در بازار کمتر از هزینه‌های تولید و یا قیمت تضمینی باشد، با قیمت‌های از قبیل تضمین شده، خریداری نماید. این روش کنترل مستقیم قیمت‌ها، تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی - کمتر به نحوی مؤثر - اعمال می‌گردیده است. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی و حمایت از تولیدات کشاورزی، که این شیوه عمدتاً " به تولید این گونه کالاها مربوط می‌گردد - این روش دامنه وسیعتری می‌یابد (۱) که مهمترین مرجع تصمیم‌گیری در مورد کالاهای مشمول طرح تضمین قیمت‌ها و چگونگی تعیین قیمت تضمینی آن کالاها " شورای اقتصاد " می‌باشد.

همانگونه که ملاحظه می‌شود طی دوره‌های مذکور شده از روش‌های گوناگون کنترل مستقیم قیمت در سیستم اقتصادی ایران استفاده شده است.

مکانیسم‌های کنترل غیرمستقیم :

مکانیسم‌های کنترل غیرمستقیم در سیستم، به آن دسته از مکانیسم‌های کنترل اطلاق می‌گردند که از طریق دستورالعمل‌های کنترلی، که بر عناصر دیگری از سیستم اعمال می‌شوند - از طریق ارتباطات عناصر سیستم - سعی در کنترل عناصر اصلی مشخصی را دارند. در سیستم‌های اقتصادی این گونه مکانیسم‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. چراکه بسیاری از عناصر سیستم اقتصادی که تحت عنوان متغیرهای برون زانیز شناخته می‌شوند - همانند قیمت، متغیری

---

(۱): ر.ک. اکبر عبدالحسین زاده، بررسی مسائل اقتصاد کشاورزی

ایران، (تهران، کتاب‌ایران، ۱۳۶۵) ص ۴۸.

" درون سیستمی " نیستند. از آن دسته از عناصر کنترلی و مؤثر و مرتبط با قیمت‌ها می‌باشند، که دولت‌ها در اختیار دارند.

به منظور مقابله با خروج قیمت‌ها از حوزه حیاتی خود، در سیستم اقتصادی با اعمال تغییرات، در عناصری که با قیمت‌ها ارتباط دارند به این امر اقدام می‌شود. از این رو بسیاری از عناصر ضروری سیستم اقتصادی به عنوان ابزارهای مهم کنترل غیرمستقیم قیمت‌ها قابل استفاده می‌باشند. تغییرات در میزان مالیات‌ها، در حجم پول، در واردات، در مخارج دولتی و سرمایه‌گذاری‌ها، در نرخ‌های بهره و یا اعتبارات و... که همگی به نوعی از ابزارهای کنترل غیرمستقیم قیمت‌ها محسوب می‌گردند و در حال حاضر تحت عنوان سیاست‌های مختلف پولی و مالی دولت‌ها قلمداد می‌شوند.

روند تحولات سیستم اقتصادی ایران طی دهه ۱۳۵۰ ه. ش. و پس از آن، بیانگر توسل به برخی از روش‌ها جهت کنترل قیمت‌ها می‌باشند. بطوری که "در سال ۱۳۵۲ ه. ش. که تورم به علت افزایش حجم پول و شبه پول، تشدید گردیده و ادامه می‌یابد، با تجدیدنظر در سیاست پولی کشور، تغییراتی به شرح زیر ایجاد می‌شود:

۱- حداکثر نرخ بهره پرداختی به سپرده‌ها، نرخ بهره اوراق قرضه و نرخ تنزیل مجدد افزایش می‌یابد.

۲- در اعطای اعتبارات به بخش خصوصی برای امور تولیدی و واردات اولویت داده می‌شود.

۳- نسبت سپرده‌های قانونی در بهمن ماه از ۳۲ درصد به ۳۰ درصد تبدیل می‌گردد. (۱)

---

(۱): تقی، ترابی، مکانیسم قیمت‌ها، قیمت‌گذاری و کنترل قیمت‌ها در ایران، (تهران، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران، ۱۳۶۲)،

علی رغم اقدامات فوق ، اثرات انبساطی ، تورمی — سیاست های اتخاذ شده به منظور کنترل قیمت ها بسیار بیشتر از اثرات انقباضی آن بوده است . (۱) " سیاست پولی و بودجه بندی دولت به جای ضدتورمی بودن ، بیشتر از همه تورمی بوده است . در واقع از سال ۱۳۵۳ ه . ش . بودجه دولت با توجه به افزایش بی سابقه امکانات ارزی (از محل فروش نفت) بعد وسیعی یافت . به نحوی که هزینه های دولت در بودجه اصلاحی ۱۳۵۳ ه . ش . نسبت به عملکرد آن در سال قبل ، بالغ بر ۱۴۰ درصد افزایش یافت . " (۲)

نمونه فوق و بسیاری شواهد آماری دیگر همگی از بیسبب سیاست های انبساطی دولت ، طی سال های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷ ه . ش . گواهی می دهد . (۳) هر چند طی این مدت تصمیماتی در ارتباط با سیاست های انقباضی اتخاذ گردیده است (۴) لیکن نتیجه عملی آن چیزی جز سیاست های انبساطی نبوده است بطوری که می توان گفت " در دوره ۱۳۵۷ - ۱۳۵۰ ه . ش . از سیاست های پولی و مالی جهت کنترل قیمت ها تقریباً " استفاده ای نگردیده است " (۵) و این در حالی است

(۱) : ر . ک : بانک مرکزی ایران ، تراژنامه و گزارش اقتصادی سال

۱۳۵۳ ، (تهران ، بانک مرکزی ایران ۱۳۵۴) ص ۷۱ .

(۲) : باقر قدیری اصلی ، سیاست های پولی (تهران : انتشارات فروردین ، ۱۳۶۴) ، ص ۲۳۸ .

(۳) : ر . ک : همان ماخذ ص ۲۳۹ .

(۴) : ر . ک : تقی ترابی ، مکانیسم قیمت ها با قیمت گذاری و کنترل

قیمت ها در ایران (تهران : دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران ،

۱۳۶۲) ص ۲۴۶ .

(۵) : همان ماخذ ص ۲۴۸ .

که کلیه متغیرهای غیرمستقیم کنترل قیمت‌ها در اختیار دولت بوده است. همزمان با پیروزی انقلاب اسلامی و با افزایش قیمت‌ها، کلیه مکانیسم‌های کنترل، دچار بی‌نظمی گردیدند. پس از آن نیز فشارهای وارده بر سیستم اقتصادی، اجازه تمرکز و استفاده از متغیرهای کنترلی را بطور کامل نداده است. استمرار کسری‌های بودجه، افزایش هزینه‌های دولتی، افزایش حجم پول و نقدینگی و... همگی حاکی از عدم استفاده کامل از این گونه مکانیسم‌های کنترلی بوده است. حال آن که شرایط سیستم نیز، اجازه اعمال چنین کنترل‌هایی را به صرف تغییر و حفظ نوسانات قیمت‌ها می‌دهد. در عین حال می‌باید بهره‌گیری از واردات به عنوان یکی از روش‌های کنترلی غیرمستقیم قیمت کالاها، طی دوره مذکور اشاره کرد.

مکانیسم‌های کنترل خودتنظیمی و خودتصحیحی:

در سیستم‌ها، یکی از مهمترین مکانیسم‌های کنترلی مکانیسم‌های خودتنظیمی و خودتصحیحی می‌باشد. و اساساً "خودتنظیمی و خودتصحیحی می‌تواند به عنوان ویژگی در هر سیستمی تلقی گردد. " سیستم را در صورتی تنظیم شونده خود بخود می‌نامیم که مستقل از عوامل خارجی و بدون مداخله آنها به سمت حالت مطلوب میل کند. " (۱) " خودتنظیمی سیستم، نتیجه ارتباط درونی و پویایی اجزاء سیستم یا سیستم‌های فرعی تشکیل دهنده آن است " (۲)

(۱): راستریژین لئونارد، شانس، قطعیت و روندها، ترجمه افشین آزادمنش،

(تهران، انتشارات دنیا، ۱۳۵۵) ص ۲۹۷.

(۲): فیلیپ سمیرویز، تجزیه و تحلیل نظام‌ها ترجمه رضا محسنی (تهران:

وزارت برنامه و بودجه ۱۳۶۴) ص ۳.

سیستمی باید آنرا دارا باشد.

مکانیسم‌های کنترل " خودتنظیمی " و " خودتصحیحی "

در سیستم‌های بازپیچیده، بسیار ظریف و حساس بوده و مبتنی بر ساخت سالم و پیوندهای استوار، بین عناصر آن سیستم می‌باشد. از این رو سیستم اقتصادی ایران که فاقد پیوندها، ارتباطات و ساخت سالم می‌باشد، کمتر توانسته است از این مکانیسم‌ها در جهت کنترل قیمت‌ها بهره گیرد، و اساساً " ساخت سیستم اقتصادی، زمینه مساعدی برای رشد و عملکرد این مکانیسم‌های ظریف و حساس کنترل نبوده است.

زمانی که قیمت‌ها، به عنوان عنصر اساسی سیستم، از نظم اولیه و محدوده حیاتی خود خارج می‌گردند، هیچ گونه مکانیسم درونی برای مهار و کنترل این نوسانات شکل نمی‌گیرد. و اتفاقاً " درموردی، عکس العمل‌ها در جهت‌های معکوس نیز می‌باشند، به عنوان مثال: افزایش قیمت‌ها انگیزه‌ای برای افزایش سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و بدنبال آن افزایش عرضه نمی‌باشد و بالعکس انگیزه‌هایی نظیر احتکار که نقش کاهندگی در عرضه را دارند به عنوان عکس العمل نمایان می‌شوند. هر چند برخی از شیوه‌های کنترل - بطورضعیف - در مورد بعضی از محصولات کشاورزی مشهود بوده است. لیکن این به معنای وجود ارتباطات و ساخت سالم در این بخش از تولید نمی‌باشد و بیشتر ناشی از انعطاف‌پذیری این بخش در مورد عرضه پاره‌ای از محصولات خواهد بود. به عبارتی این مکانیسم کنترل درونی ممکن است به مهار افزایش قیمت محصول معینی بیانجامد لیکن قیمت سایر محصولات بدلیل تخصیص مجدد منابع افزایش خواهد یافت. در حالی که مساله اصلی گسترش و افزایش منابع می‌باشد.

به هر حال با مروری اجمالی بر مکانیسم‌های کنترل قیمت در سیستم اقتصاد ایران و تطبیق آن با روش‌های کنترل سیستم می‌توان به نتایجی دست یافت که به اختصار مورد اشاره قرار می‌گیرند:

۱- کنترل درسیستم‌های باز و پیچیده نظیر سیستم‌های اقتصادی اساساً " امری مشکل ، حساس ، مهم و قابل توجه می‌باشد .

۲- عملکرد مکانیسم‌های کنترل درسیستم‌های پیش از اندازه بازمانده سیستم اقتصادی ایران بسیار ضعیف می‌باشد . چراکه سیستم‌های پیش از اندازه با اساساً " بسختی کنترل پذیرند .

۳- سیستم اقتصادی ایران نتوانسته است از تمام مکانیسم‌های کنترلی خود در جهت کنترل قیمت‌ها استفاده کند .

۴- استفاده از مکانیسم‌های مستقیم کنترل قیمت بدلیلی بار اجرائی گسترده‌ای که دارند ، اگرچه پیش از سایر مکانیسم‌ها به کار گرفته شده‌اند ، بسیار مشکل می‌باشد . موفقیت این گونه مکانیسم‌های کنترلی در گرو موفقیت کادرا جرائی و عملیاتی آن می‌باشد . علاوه بر این اتخاذ این قبیل کنترل‌ها مشروط به بررسی اثرات آن بر سایر متغیرهای سیستم می‌باشد که بدلیلی ارتباطات ناقص سیستم معمولاً " منجر به عکس العمل‌های حاد می‌گردند . به عنوان مثال با تثبیت قیمت ، همراه با پرداخت زیان نکرد (سو بسید) که یکی از مکانیسم‌های موثر کنترل مستقیم بوده است ، اثراتی بر سایر متغیرهای سیستم در میان مدت و بلندمدت برجای می‌ماند که عملکرد کوتاه مدت این مکانیسم را خنثی می‌نماید .

۵- مکانیسم‌های غیر مستقیم کنترل قیمت در سیستم اقتصادی

ایران بدلائیل متعددی نظیر ضعف پیوندهای لازم سیستم به منظور پذیرش این گونه کنترل ها ، اولویت سایر اهداف سیستم اقتصادی ، افزایش بیش از حد آنتروپی در سیستم و ... بطور موثر به کار گرفته نشده اند . در واقع بسیاری از متغیرهایی که میباید به عنوان کنترل کننده در سیستم به کار گرفته شوند خود از کنترل خارج گردیده اند . حجم پول ، نقدینگی ، کسری بودجه و غیره نمونه هائی از این قبیل متغیرها میباشند . که خود از کنترل خارج شده اند .

۶- موفقیت هرگونه مکانیسم کنترل ، بستگی به اطلاعاتی دارد که آن سیستم در اختیار خواهد داشت ، قسمتی از این اطلاعات نتیجه عملکرد قبلی مکانیسم کنترل (پس خور) بوده و قسمتی مربوط به اجرای مکانیسم جدید تر و اطلاعات لازم برای آن می باشد . مکانیسم های مختلف کنترل قیمت در اقتصاد ایران بشدت از ضعف اطلاعات دقیق آسیب پذیرند . کمبود اطلاعات دقیق که ناشی از عدم شناخت سیستم و عملکرد آن می باشد در موارد زیادی منجر به کاربرد مکانیسم های غیر لازم و یا ناهماهنگ گردیده است . علاوه بر این خسرو متغیرهای زیادی از محدوده حیاتی خویش و اعمال کنترل های گوناگون موجب اختلاط نتایج و در نتیجه دشواری تفکیک اطلاعات و پس خورهای سیستم می گردد بطوری که تشخیص و تفکیک اثرات خالص هر مکانیسم کنترلی ، بسیار مشکل و حتی ناممکن خواهد بود که این مساله تصمیم گیری های آتی را به منظور اتخاذ مکانیسم های نوین کنترل ، بادشواریهایی مواجه خواهد ساخت .

۷- سیستم اقتصادی ایران دارای مکانیسم های کنترلی درونی (خودتنظیمی و خودتصحیحی) نبوده است . در حالی که پایداری سیستم و مهار آنتروپی در آن

نیازمند وجود این گونه مکانیسم‌هاست . و این نمودی آشکار از ضعف عمومی سیستم می‌باشد .

سیستم اقتصادی ایران در حال حاضر کنترل پذیری خود را بتدریج از دست داده است . اصلاح این روند یعنی پیدایش زمینه‌های کنترل پذیری ، نیازمند تغییر ارتباطات خارجی سیستم و تجدیدنظر در آن می‌باشد . بطوری که سیستم از یک سیستم بی‌شش از اندازه باز به یک سیستم باز مناسب تبدیل گردد . این امر یک اصلاح ساختاری است که می‌تواند بسیاری دیگر از ساختهای سیستم را که در گذشته به غلط شکل گرفته بودند اصلاح و تجدید ساخت نماید . همزمان با این اقدام ، مشخص نمودن اهداف و اصلاح متغیرهای کنترلی سیستم ، ضرورتی اجتناب ناپذیر است بدین ترتیب با اصلاح سیستم و تبدیل آن به یک سیستم باز مناسب و استحکام پیوندها و ارتباطات عناصر درونی آن ، زمینه‌های لازم برای اعمال کلیه روشها و مکانیسم‌های کنترل ، اعم از مستقیم و غیرمستقیم و همچنین مکانیسم‌های کنترل خودتنظیمی و خودتصحیحی ایجاد می‌گردد . شرایط اقتصاد ایران به منظور تجدیدنظر در ساختارها اگرچه آماده است لیکن بدون توسل به کلیه کنترل های فوق امکان پذیر نخواهد بود . بدین ترتیب توضیح این نکته ضروری است که روشهای گوناگون کنترل توسط دولت از دیدگاه سیستمی امری لازم برای سیستم اقتصادی تلقی می‌گردد . لذا عدم حصول نتایج لازم و کافی در مکانیسم‌های کنترل نمی‌تواند به معنای نفی آنها باشد . اساساً " کلیه اقداماتی که به منظور اصلاح سیستم اقتصادی صورت می‌گیرند خود نوعی کنترل عمومی سیستم می‌باشند . بدین منظور مشخص نمودن شرایط سیستم اقتصادی در وضعیت فعلی و شناخت واقعی

روابط مابین عناصر اصلی مختلف و تنظیم برنامه‌های برای اهداف و روشهای حصول آنها در چارچوب یک برنامه ریزی سیستم ضروری می‌باشد.

منابع و مآخذ:

.....

- ۱ - فرشاده، مهدی . نگرش سیستمی . تهران : امیرکبیر، ۱۳۶۲.
- ۲ - سمپیرویز، فیلیپ . تجزیه و تحلیل سیستم‌ها . ترجمه رضا محسنی . تهران : وزارت برنامه و بودجه . ۱۳۶۴.
- ۳ - مشایخی ، علینقی . توسعه اقتصادی ایران برپایه نفت . تهران : مرکز نشر دانشگاهی ، سال ۱۳۶۳.
- ۴ - سادوسکی ، و. ن و دیگران ، نظریه سیستم‌ها . ترجمه کیومرث پریانی . تهران : نشر تندر، ۱۳۶۱.
- ۵ - قدیری اصلی ، باقر . سیاست‌های پولی . تهران : فروردین ، ۱۳۶۴.
- ۶ - راستریژین ، لئونارد . شانس ، قطعیت و روندها . ترجمه افشین آزادمنش . تهران : انتشارات دنیا ، ۱۳۵۵.
- ۷ - تراپی ، تقی . مکانیسم قیمت‌ها ، قیمت‌گذاری و کنترل قیمت‌ها در ایران . تهران : دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران ، ۱۳۶۲.
- ۸ - هلیدی ، فرد . دیکتاتوری و توسعه سرمایه‌داری در ایران . ترجمه فضل ا... نیک‌آئین . تهران : امیرکبیر ، ۱۳۵۸.
- ۹ - باری پر، ج . اقتصاد ایران . تهران : موسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی و سازمان برنامه ، ۱۳۶۳.
- ۱۰ - مرکز آمار ایران . سالنامه آماری ۱۳۶۳ . تهران : مرکز آمار ایران ، ۱۳۶۴.
- ۱۱ - مرکز آمار ایران . سالنامه آماری ۱۳۵۵ . تهران : مرکز آمار ایران ، ۱۳۵۶.
- ۱۲ - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران . ترازنامه و گزارش اقتصادی سال ۱۳۶۳ . تهران : بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ،

۱۳- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. ترازنامه و گزارش اقتصادی سال های ۶۳ - ۱۳۳۹. تهران : بانک مرکزی ایران ، ۶۴ - ۱۳۴۰.

۱۴- موسسه اطلاعات . اطلاعات علمی . شماره های ۱۸ و ۱۹ سال سوم . تاریخ ۱۳۶۷.

۱۵- دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران. مجله تحقیقات اقتصادی . تهران : دانشکده اقتصاد ، شماره های ۳۷ و ۳۸ ، ۱۳۵۶.

۱۶- وزارت امور اقتصادی و دارایی . گزارش سیاست قیمت گذاری سال ۱۳۶۲ . تهران : وزارت اقتصاد و دارایی ، سال ۱۳۶۲.

۱۷- وزارت امور اقتصادی و دارایی . فهرست تفصیلی گزارشات یک تا چهار کمیسیون تورم به شورای اقتصاد . تهران : وزارت امور اقتصادی و دارایی . نشریه شماره ۸ ، ۱۳۶۲.

جلد دوم گزارشهای

گزارشهای هیئت عالی پژوهشهای بازرگانی، منابع

تشریح

این مجموعه همانند جلد اولی شامل سندی کلیه کارهای سیاستی و کلیات و کلیات
کلیات ۱۳۶۲ دریافت کرده است که در بسته ۶۴۴ عنوان کتاب گزارش تشریح
مطالعه و بسته ۶۴۴ عنوان یک کتاب مرجع و مطالعه پژوهشگران قرار گرفته و کتاب در
مجموعه نیز در کتاب آینه مذکور است .
مجموعه فوق الذکر مبتنی بر سندی که در کتابها و آرشوهای سازمان تهیه شده
گزارش و مقالات استفاده کرده است .

عنوان دریافت بسته فوق برآورد با برزیل ۶۰۰ ریال به حساب جاری نهاد
۷۸۹۹ نزد بانک ملی ایران حکم خان زند نام موسسه مطالعات پژوهشهای بازرگانی
در سال ۱۳۶۲ به اقمی بسته با آدرس دین خود به موسسه یا با رجوع به کتابهای
دقیق در بسته این مجموعه را اینجاست .

مطالعه

موسسه مطالعات پژوهشهای بازرگانی